

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО КЛАСИЧЕСКИ И НОВИ ФИЛОЛОГИИ**

Катедра „Класически Изток“

Специалност „Иранистика“

**ДВИЖЕНИЕ ЗА РЕФОРМА НА
СЪВРЕМЕННИЯ ПЕРСИЙСКИ ЕЗИК
(ЛЕКСИКА И ГРАФИКА) В ИРАН**

АВТОРЕФЕРАТ

За придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Докторант:

Илияна Стефанова Божова

Научен ръководител:

проф. дфн Татяна Евтимова

София, 2024г.

Дисертационният труд със заглавие „Движение за реформа на съвременния персийски език (лексика и графика) в Иран“ се състои от увод, седем глави, заключение, транскрипция, бележка към календарните системи в Иран и датите на публикациите, библиография и приложения. Обемът на изследването е 363 страници, от които 313 са основен научен текст. Списъкът с използваната литература съдържа общо 355 заглавия, от които 129 извори на персийски език и 226 заглавия на научни източници на персийски, английски, български, руски, испански и други езици. Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на катедра „Класически Изток“ към Факултета по класически и нови филологии на СУ „Св. Климент Охридски“, проведено на 22.03.2024 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

I.	Характеристика на дисертационния труд	4
	Актуалност и значимост на изследването.....	4
	Обект и цел.....	6
	Предмет.....	7
	Задачи.....	8
	Методология и методи	9
	Приложимост и полезност.....	10
II.	Структура и съдържание на дисертационния труд	11
	Част първа. Преглед на научната литература и иранската езикова	
	политика	12
	Глава 1. Литературен обзор	12
	Глава 2. Институционална езикова реформа	13
	Част втора. Езикова реформа.....	14
	Глава 3. Генезис на идеята за езикова реформа през XIX век.....	14
	Глава 4. Движение за реформа или замяна на персийската азбука през XX	
	век.....	15
	Глава 5. Езиков пуризъм през XX век	15
	Част трета. Опозиция на езиковата реформа.....	16
	Глава 6. Консерватори.....	17
	Глава 7. Умерени консерватори	18
III.	Заключение	20
IV.	Приносни моменти	30
V.	Цитирана литература	31
VI.	Публикации по темата на дисертацията.....	32

I. Характеристика на дисертационния труд

Актуалност и значимост на изследването

През последните два века в иранското общество и държава настъпват мащабни процеси на трансформация, бележещи прехода от традиция към модерност. Идеята за реформа на персийската лексика и азбука в Иран се заражда през XIX в. при управлението на Каджарската династия (1789 – 1925), когато страната се отваря към света и на иранска почва започват да навлизат западни идеологии, наука и технологии. Кулминацията на движението идва след създаването на династията Пахлави (1925 – 1979), когато то се институционализира. Веднъж превърната в официална езикова политика, реформата на езика преминава в нова фаза. Популярност набират пуристичните нагласи с все по-голям брой поддръжници, като същевременно те провокират яростни критики от опозиционно настроени интелектуалци. Двете групи водят разгорещени дебати за чистотата на езика. По своята същност тези дебати представляват спорове за бъдещето на книжовноезиковата норма на съвременния персийски език, която в онзи момент все още не е кодифицирана. Това положение води до появата на крайно противоположни езикови практики, мотивирани от различни идеологически разбирания за персийския език и в крайна сметка за иранската идентичност. След Ислямската революция от 1979 г. тези дебати временно остават на заден план в общественото съзнание. Държавната езикова политика се променя, но дори и до днес продължават да съществуват различни възгледи за социално приемливото естество на персийския език. В общественото пространство периодично се активизира и полемиката относно чистия език и неадекватността на арабицата за изписване на персийския, което свидетелства за **актуалност** на темата близо два века след зараждането ѝ.

Основната причина за това дискусията да е все още **актуална** се корени в обстоятелството, че по своята същност тя не засяга единствено лингвистични противоречия между привърженици на прескриптивния и дескриптивния подход към регулацията на персийския език. Дискусията е част от същностно разминаващи се визии, съществуващи през XX век, за модерната иранска идентичност и цивилизационния модел, върху който иранската държава и общество трябва да се градят в модерността. Тук можем да разграничим два идеологически модела, които съдържат различна дефиниция на онова,

което е „изконно иранско“ и кое – „чуждо“. Според първия модел модерен Иран може да бъде изграден на базата на изконно местни елементи само чрез завръщане към предислямската иранска идентичност и възкресяване на реалии от нея. Според втория модел ориентацията на развитие на страната трябва да е в посока на мюсюлманската ѝ идентичност, тъй като според това разбиране модерната иранска идентичност е продукт на смесването между иранската и мюсюлманската цивилизации. Тези два модела са ключови за политическата история на страната в модерността и добиват статут на държавни идеологии при двата коренно противоположни режима, управлявали Иран през XX век¹. Персийският език, който е най-фундаменталният елемент на модерната иранска идентичност, има съществена роля в тези два модела и следователно различните схващания за неговото минало, настояще и бъдеще, а и въобще за това какво всъщност е и какво трябва да представлява той, са централни въпроси в дебатите за езиковата реформа.

В контекста на двата модела на развитие на Иран през XX в. персийският език е натоварен със символната функция да репрезентира онова, което е изконно иранско. Двете идеологически парадигми обаче дефинират „своето“ по различен начин. Според пуристите и крайните националисти най-яркият в исторически план представител на „чуждия“ цивилизационен елемент в персийския са арабските, тюркските и монголските лексикални елементи², които трябва да бъдат премахнати, а на тяхно място да бъдат въведени изконно ирански еквиваленти. За консервативните кръгове арабските елементи в персийския език са сред елементите, допринесли за синтеза между предислямското културно-историческо наследство и ислямската култура. В такъв смисъл те интерпретират арабските елементи не като „чужди“, а като „свои“, добили гражданственост в течение на вековете.

Значимостта на изследваната тема произтича от факта, че самите дебати „за“ и „против“ лексикалната и графична реформи, като част от по-всеобхватните процеси, съпътстващи трансформациите в иранското общество, са изключително показателни за развитието на идеологическите течения, различните визии и трактовки на иранските

---

¹ От една страна, това е идеологията на режима на династията Пахлави, характеризираща се с проекта за модернизация на държавата и обществото, черпещ идеологически основания от стремежа към възкресяване на предислямски древноирански елементи, в комбинация с въвеждането на западни практики; а от друга страна, това е идеологията на Иранската революция, превърнала се в държавна идеология след създаването на Ислямска република Иран през 1979 г.

² Арабските лексикални елементи започват да навлизат масово в персийския език след арабското нашествие в Иран от VII в.

интелектуалци относно това как страната да отговори на съвременните предизвикателства и по какъв път да тръгне в развитието си. Още от XIX в., когато Иран се отваря към западния свят, иранските интелектуалци осъзнават изоставането в икономическо и научно-техническо отношение и започват да формулират начини за преодоляването му. Ключова роля в тези процеси играе персийският, който като официален и национален език е призван да бъде средство за изграждане и функциониране на модерната национална държава. Тъй като през първите десетилетия на XX в. езикът все още не е кодифициран сериозна тревога буди състоянието на лексиката му, която най-общо представлява „странна смесица“ от персийска, арабска и западноевропейска лексика³. Дебатите между книжовниците относно това как да се реформира лексиката не остават само в полето на интелектуалните течения, а имат реално отражение върху корпуса на езика, поради това че се превръщат в идеен фундамент, върху който се формират езиковите нагласи и практики, както и реалните езикови политики към персийския език. Настоящото изследване разглежда наличието на дебатите за езика и техните конкретни проявления (наред с външните езикови влияния) като една от причините, довели до езиковата промяна, особено в областта на лексиката. Дисертационният труд се отличава от предходни разработки по темата с това, че изследва явлението езикова реформа много по-детайлно и задълбочено, като подлага на анализ богат материал от първични източници, обхващащ различните аспекти и идейни проявления на движението. Разглежда езикова реформа от гледна точка на официалната езикова политика, паралелно с общественото течение на езиковия пуризм и неговата опозиция.

Обект и цел

Обект на настоящото изследване е движението за езикова реформа в Иран в периода на управление на династията Пахлави. От една страна, в него се включват по-радикални или по-умерени умишлени институционални и индивидуални действия, целящи да окажат въздействие върху естествения развой на персийския език и по-конкретно върху две негови нива – лексика и графика. От друга страна, движението включва и паралелна съпротива срещу тези опити. Различните направления в споровете за езика оформят едно хомогенно движение; неговото изследване представлява интересен аспект, чрез който можем да

---

³ Огромната значимост на лексикалния проблем в началото на XX в. може да бъде илюстрирана с факта, че именно той се превръща в основна тема на първия кратък разказ, написан на персийски език - *Персийският е сладък* на Мохаммад Али Джамалзаде, публикуван през 1921 г.

осмислим по-добре, от една страна, интелектуалната история на страната, а от друга, социолингвистичните процеси, повлияли върху формирането на съвременната персийска лексика. Вследствие на това **целта** на настоящото изследване е да разкрие характеристиките на движението за езикова реформа на съвременния книжовен персийски език в Иран в периода от 20-те до 70-те години на XX век.

Предмет

За постигане на така поставената цел е необходимо да се проучат възгледите на значителен брой отделни реформатори и книжовници, както и позициите на официалните институции по двата езикови въпроса, представляващи двата главни тематични **предмета** на проучването – дебатите относно лексикалното реформиране на персийския и тези относно реформата или пълната замяна на персийската азбука. В исторически план съдбата на двата дебата – този за лексиката и този за писмеността – се оказва различна. Макар те да са тясно свързани помежду си, реформата или замяната на арабицата (използвана за запис на новоперсийския език от VII в. насам и допринесла значително за навлизането на арабските елементи⁴) никога не се реализира и до днес тя остава официалната писменост в Иран. Обратното, лексикалното прочистване на персийския се превръща в цел на езиковата политика на династията Пахлави и така това течение се сдобива със собствена институция в лицето на създадената през 1935 г. езикова академия на Иран. В резултат на активните институционални и индивидуални опити за лексикално прочистване през XX в., днес речниковият състав на персийския език е значително променен.

Въпреки че за корпуса на персийския език резултатите от дейността на двете крайни течения са различни – частично изменен речников състав, но запазена азбука – то за разбирането на самото реформаторско движение дебатите „за“ и „против“ реформата на азбуката са не по-малко важни от тези за лексиката. Причината е в това, че азбуката, също както и лексиката, има символна функция. Приемането на арабската писменост в Иран след VII в. има огромни последици за иранската цивилизация⁵. Макар обективно да е тясно свързана с хилядолетната културна и литературна история на иранците, през XIX в. една

---

⁴ Преди навлизането на арабицата в Сасанидски Иран се използва значително по-сложната писменост на средноперсийския език пахлави (Рипка 1968: 74). Съвременната персийска азбука се състои от 32 букви: 28 арабски и 4 персийски (за изписване на съгласните звукове [п], [ч], [ж], [г], липсващи в арабската фонетика).

⁵ Навлизането ѝ в Иран е свързано с разпространението на исляма по иранските земи и с прехода към новоперсийски език след VII век. Трите исторически периода на развитие на персийския език са: древноперсийски, средноперсийски и новоперсийски.

малка група от реформаторски настроени интелектуалци предефинира статута на арабската писменост. Под претекст, че арабското писмо не е „пригодно“ да изрази точно фонетичната система на персийския и че е трудно за усвояване, реформаторите виждат в него основна причина за ниските нива на грамотност сред населението, а вследствие на това – и за изостаналостта на иранското общество като цяло. В същото време арабицата е нарочена за носител на „чужда“ цивилизация. Изброените „обвинения“ са само частично лингвистично обосновани и са по-скоро свързани с идеологическите пристрастия на реформаторите, повлияни от навлизащите западни идеи за хомогенна национална държава, гражданство, законност, модернизация и конституционност.

Задачи

За постигането на основната цел на дисертацията – да се разкрият характеристиките на движението за реформа на езика – изложението е структурирано в три части, като всяка от тях съдържа различен брой глави, които разрешават различни **задачи** и подзадачи:

- Първата задача е да се направи преглед на литературата в областта на социолингвистиката на персийския език и в частност на литературата, посветена на езиковата реформа, като се идентифицират конкретни подходи при изследване на явлението.
- Втората задача е да се направи преглед на институционалната езикова реформа и да се анализира агентността на различни словотворчески дружества и преди всичко на двете официални академии⁶, функционирали в периода на династията. Целта е да се изведат отличителни черти на официалната езикова политика по реформиране на персийската лексика, тъй като реформата на азбуката не буди интерес на институционално ниво.
- Третата задача е да се проучат възгледите на водещи интелектуалци и книжовници с пуристични нагласи към азбуката и езика с цел да се проследи развитието и настъпилите промени в пуристичните дискурси от XIX в. до 70-те години на XX век и да се идентифицират основните видове езиковия пуризм.

---

⁶ Дейностите на двете официални езикови академии, разглеждани тук са: فرهنگستان ایران [фархангестāн-е ирāн] „Академията на Иран“, основана през 1935 г. и активно функционираща до 1941 г., известна като Първата академия; и فرهنگستان زبان ایران [фархангестāн-е забāн-е ирāн] „Академия за езика на Иран“ (1970 – 1979), позната като Втората академия. Към момента функционира Третата академия - فرهنگستان زبان و ادب فارسی [фархангестāн-е забāн ва адаб-е фāрси] „Академия за персийския език и литература“, създадена през 1990 г.

- Четвъртата задача е да се характеризира опозиционното движение на езиковата реформа, като се проследи генезисът и еволюцията на критиките срещу езиковия пуризм и словотворческите дейности на езиковите академии.

Методология и методи

Езиковата реформа е предимно идеологически и политически процес, който има лингвистични последствия. С оглед на това **подходът** в дисертацията предполага изследване на взаимовръзката между иранското общество и персийския език с фокус върху това как обществото в лицето на интелектуалния му елит се стреми да повлияе върху естествените процеси на развитие на езика. **Широката обяснителна рамка** в дисертацията се базира на подхода на дисциплината социология на езика, позната още като макросоциolingвистика. Поради това, че изследването е посветено на тълкуването и разбирането на възгледите за езика, следваната парадигма е интерпретативна, а използваните **методи** са качествени. Методите са смесени и включват: описание, хронологичен, тематичен и сравнителен анализ, анализ на дискурса и синтез. При анализа на текстовите материали са използвани още аналитични инструменти от литературната критика като анализ на метафоричните описания, понятията за „диалогичност“ и „интертекстуалност“. При прегледа на предложените неологизми е използван словообразователният анализ.

За динамиката на движението за езикова реформа като организирано движение, което постоянно се реконструира в диалогичен режим между двете основни направления (пуристи и консерватори) ние съдим от автентични авторски текстове на техни представители. Именно тези текстове, които са създавани през различни периоди от съществуването на династията, и които свидетелстват за трансформациите, настъпващи в идеите за езикова реформа, конституират корпуса от анализиран материал в следващите глави от дисертацията. Обработеният материал изгражда **корпус от текстове** (от които 125 авторски текста) по езиковите въпроси, писани в периода от началото на XX в. до 70-те години. Анализирани са езиковите нагласи на 38 ирански интелектуалци, книжовници и държавници чрез техни авторски текстове. В тематично отношение корпусът се състои от официални документи на езиковите академии, заповеди, закони, книги, монографии, публикувани лекции и статии във вестници в списания с научна, литературна, културоложка и историческа насоченост. Особен акцент е поставен върху периодичния

печат, тъй като той играе важна роля за разпространението на новите идеи в обществото. Редакторската политика на различните изследвани вестници и списания отразява влиятелните за онзи период идеологически течения сред интелектуалните кръгове. В анализа са включени както материали, пропагандиращи и критикуващи езиковата реформа, които вече са били обект на проучване от различни перспективи, така и малко известни и напълно непознати досега текстове, които хвърлят светлина върху динамиката на езиковите дебати, особено през предреволюционния период между 50-те и 70-те години, на който в академичната литература традиционно се отделя сравнително по-слабо внимание.

Приложимост и полезност

Приложимостта и полезността на настоящото проучване произтичат от липсата на разработки на български език по социология на персийския език, които да разкриват взаимовръзката между езика и обществено-политическите процеси в Иран през ХХ в. и би представлявало интерес за всички, които се интересуват от интелектуалната история на страната и от развитието на персийския език в социолингвистична перспектива. В практически план настоящото изследване би спомогнало за разработване на методика на обучение по социолингвистика на персийския език за нуждите на специалност „Иранистика“. Освен това дисертацията хвърля светлина върху езиковото планиране (с фокус върху агентността на езиковите академии и индивидуалните словотворци) в областта на речниковия състав на персийския език като един от съществените фактори в процеса на обогатяване и промяна на персийската лексика през последното столетие. Целенасочените дейности по промяна на лексикалния корпус са довели частично до това, че днес персийският език изобилства от синоними (често от различен произход) и много близки по своята семантика думи за едно и също понятие. Това обстоятелство създава затруднения пред изучаващите персийски език. Многобройните примери в дисертацията и обясненията на обстоятелствата, при които предложените неологизми и някои чуждици се утвърждават в активния речник (или пък никога не добиват гражданственост), биха могли да спомогнат за това изучаващите персийски език да се ориентират по-добре в процесите на попълване и обновяване на персийската лексика.

II. Структура и съдържание на дисертационния труд

При управлението на династия Пахлави се очертават два подпериода, които се проучват и сравняват, за да може да се достигне до релевантни за целия период изводи. На първо място, това е периодът на управление на Реза шах (1925 – 1941) , който е сравнително добре проучен както от гледна точка на официалната езикова политика, така и на нагласите на интелектуалците. На второ място е периодът на управление на Мохаммад Реза Пахлави (1941 – 1979), който като цяло е по-слабо изследван, но пък е по-разнообразен от гледна точка на защитавани позиции и изразявани мнения.

В структурно отношение дисертацията е построена така, че всяка глава да разглежда авторски текстове, съдържащи сходни нагласи по отделни езикови въпроси по десетилетия. Идентифицирани са най-висококачествено дискутираните теми в авторските материали: подход към реформата на езика и азбуката (при реформаторите) и съответно критика срещу реформата (при консерваторите); отношение към официалната езикова реформа; отношението към чуждоезиковите елементи в персийския език (арабска писменост, арабски и западноевропейски лексикални елементи, чуждоезикови граматични елементи); оценката за миналото, настоящето и бъдещето на езика, както и на езиковите контакти на персийския и други. Анализът на така дефинираните тематични области допълнително разкрива отличителни нюанси и специфики в езиковите нагласи на всеки отделен автор и спомага за идентифициране на доминантните дискурси относно езика. Тяхното сравнение позволява да се достигне до синтезиране на изводи за по-общите за периода дискурси, конструиращи големите наративи в иранското общество, т.е. двата идеологически модела, акцентирани върху различни елементи от националната идентичност.

Подходът на представяне на информацията в главите е хронологичен, като се върви от най-ранните към по-съвременните ангажирани интелектуалци. Представени са ключови за всяко десетилетие текстове, свидетелстващи в диахронен план за съществуваща приемственост в нагласите на интелектуалците и за настъпила промяна в тях. От друга страна, с огледалния подход при структуриране на главите (от гледна точка на хронологията) се цели да се представят ключови текстове и нагласи на опозиционните движения, за да се отграничат различните линии на аргументация на двата лагера.

Част първа. Преглед на научната литература и иранската езикова политика

Част първа от дисертацията обединява две глави *Глава 1. Литературен обзор* и *Глава 2. Институционална езикова реформа*. В *Глава 1* е представена детайлно степената на разработеност на темата в академичната литература и използваният аналитичен инструментариум. В *Глава 2* е представено движението за езикова реформа от гледна точка на официалната езикова политика на династията Пахлави.

Глава 1. Литературен обзор

В *Глава 1* е направен преглед на литературата по темата на дисертацията и е представен терминологичният апарат на изследването, като се следва подход, наподобяващ „фуния“, при който изложението върви от преглед на общите социолингвистични аспекти на персийския език към конкретния предмет на проучване. Всички дискутирани понятия са представени през призмата на фундаментални академични изследвания по темата за езиковата реформа. За разлика от следващите глави в дисертацията, където предмет на анализ са първични източници (публикации на персийски език от периода на династия Пахлави, представящи различни гледни точки на иранските участници в езиковите дебати), тук фокусът е върху вторичната академична литература, основно на английски, руски и персийски език, както и единични изследвания на испански, френски и италиански език. Първият подраздел от *Глава 1* „Въведение в иранската езиковата ситуация и езикова политика през призмата на социолингвистичните изследвания по темата“ представя дефиниции на социолингвистични понятия като езикова ситуация, езикова политика и планиране, плурицентричност и диглосия. Тук се прави характеристика на иранската езикова ситуация преди и след Ислямската революция и на персийския като плурицентричен и диглосен език. Разглеждат се научни разработки, засягащи въпросите на езиковите контакти на персийския, на лексикалното заемане и на езиковите нагласи към чуждиците (най-вече към арабизмите) като предпоставка за зараждането на движение за езикова реформа. Вторият подраздел „Преглед на академичната литература, посветен на езиковата реформа при династия Пахлави“, стеснява обхвата на литературния обзор, като се насочва конкретно към изследвания период. Тук са предложени няколко принципа за класифициране на обемния корпус от специализирана научна литература по въпроса. На първо място, е направена класификация според научния подход на изследователите.

Литературата е класифицирана в три типа: социолингвистични изследвания, изследвания на интелектуалната история и комбинирани изследвания. На второ място, са предложени два формални критерия за систематизиране на научните изследвания: времеви период и принадлежност към определена иранистична школа. Третият подраздел „Терминологичен обзор: езикова реформа, ирански национализъм, езиков пуризм“ променя посоката на обзора, за да разгледа езиковата реформа в идеологически план, като тясно свързана с контекста на държавната идеология на иранския национализъм при династията и лингвистичното ѝ изражение под формата на езиков пуризм. Тук са представени дефинициите и разбиранията за феномена езикова реформа на различни изследователи. Четвърти подраздел „Класификация на направленията в езиковите дебати“ представя класификации, направени от различни учени на направленията, участващи в дебатите за езикова реформа. Последният подраздел на тази глава „Аналитичен инструментариум“ представя методите и концептуалните инструменти, с помощта на които е направен анализът на отработения корпус от материали. По-конкретно са представени: 1) класификацията на езиковия пуризм на Джордж Томас (1991) и други изследователи, работили в областта като Мария Гиърс (2005), Надка Николова (2015), Камелия Колева-Иванова (2019) и Негар Давари Ардакани (2008); 2) разграничението на метафоричните описания на пуристите, отново направено от Томас (1991); 3) анализ на дискурса, типовете пуристични дискурси и аналитични инструменти от литературната критика като понятията за „диалогичност“ и „интертекстуалност“

Глава 2. Институционална езикова реформа

В *Глава 2* са представени основните политики в сферата на регулацията на персийския език. Анализирани са агентността на различни дружества за словообразуване, на двете държавни езикови академии, както и на някои закони и индивидуални административни актове, регулиращи езиковата употреба. В тази глава се разглежда и позицията по въпроса за езиковата реформа на някои от официалните представители на двете академии. Представени са ключови речи на официални лица, отговорни за решенията в езиковата политика на страната. Председателите на Първата академия са представители на компромисната умерена позиция в езиковата реформа (между крайни пуристи и консерватори), докато председателят на Втората академия е представител на езиковите пуристи. Изложението на събитията, свързани с институционалната езикова реформа в тази

глава, е разделено в три периода: 1) първите две десетилетия на XX век; 2) периода на управление на Реза шах (1925 – 1941) и 3) периода на управление на Мохаммад Реза Пахлави (1941 – 1979). В резултат на анализа се очертават най-същностните характеристики на институционалното движение за езикова реформа, като се проследява плавният процес на радикализиране на реформаторските дейности – от неподправен стремеж за попълване на персийската лексика с местни думи (включително и лексика от арабски и турски произход) за новите концепти, навлизащи от Запад, до езиков пуризъм, насочен срещу всички елементи с чужд произход. Установяват се най-предпочитаните методи за попълване и обновяване на персийския речник през различните десетилетия.

Част втора. Езикова реформа

В *Част втора* от дисертацията се изследват възгледите на водещи интелектуалци и книжовници с пуристски нагласи към езика и азбуката с цел да се изведат основни характеристики на иранския езиков пуризъм до края на 70-те години. Паралелно с анализа на езиковите нагласи на ключови фигури в иранския пуризъм, е представена и информация за идеологическите им пристрастия, оказващи влияние върху развитието на идеите за езика. Идентифицирайки тези езикови позиции, съдържащи препратки към по-мощните идеологически процеси в иранското общество, се идентифицират видовете ирански езиков пуризъм и конкретните пуристски дискурси в периода 20-те – 70-те години на XX в. В структурно отношение тази част е разделена на три глави: *Глава 3. Генезис на идеята за езикова реформа през XIX век, Глава 4. Движение за реформа или замяна на персийската азбука през XX век* и *Глава 5. Езиков пуризъм през XX век*).

Глава 3. Генезис на идеята за езикова реформа през XIX век

В *Глава 3* е направен преглед на дейностите и възгледите за езика и азбуката на реформатори от XIX век като Джалал ед-Дин Мирза, Мирза Фатхали Ахундзаде, Мирза Ага Хан Кермани, Талебоф-е Табризи и Мирза Малком Хан. Чрез прегледа се набелязва зараждането на пуристичните дискурси и се очертава тяхната специфика, защото именно в този период се задават главните тенденции в развитието на иранските езикови дебати. Сравнението на идеите на ранните реформатори доказва наличието на силна приемственост на възгледите им с тези на пуристите от XX век. Тази приемственост може да бъде обяснена както с чисто обективната нужда от езикова реформа, така и с идейните сходства между

пуристи и реформатори през XIX и XX век, но същевременно е силно показателна за актуалността и важността на този въпрос в интелектуалната история на страната.

Глава 4. Движение за реформа или замяна на персийската азбука през XX век

В Глава 4 са представени подробно възгледите за реформа или замяна на персийската азбука на Сейед Хасан Тагизаде, Ебрахим Пурдавуд, Хосейн Каземзаде Ираншахр, Абуалгасем Азад Марагеи, Ахмад Касрави и Забих Бехруз. Частично са представени и възгледите на други интелектуалци, взели отношение по въпроса като Саид Нафиси, Абуалгасем Етесамзаде, Мусави Насери, Парвиз Нател Ханлари и Мохаммад Аршак. Разгледани са външните и вътрешни фактори, способствали за засилване на движението през периода, както и рецепцията на връзката между азбуката, грамотността и прогреса. Във втората част от тази глава са представени различни предложения на отделни интелектуалци за замяна на персийската азбука с друга графична система – най-вече с модифицирана латиница (Сейед Хасан Тагизаде, Абуалгасем Азад Марагеи, Ахмад Касрави), но също така и с „възкресена“ древноиранска писменост (Ебрахим Пурдавуд). Разглеждат се още предложения, свързани с реформа в педагогическата практика при преподаване на азбуката (Хосейн Каземзаде), както и крайно идиосинкратична идея за естествените букви на Забих Бехруз, наподобяващи формата, която говорните органи заемат при учленяване на един или друг звук.

Глава 5. Езиков пуризм през XX век

В тази глава в хронологичен ред от началото на XX век до края на 70-те години са представени езиковите възгледи на основните фигури в иранския езиков пуризм: Абуалгасем Азад Марагеи, Таги Арани, Ахмад Касрави, Забих Бехруз, Мохаммад Могаддам, Садег Кия, Фаррох Фархан, Шадраван Емам-Шущари, Хади Хорасани, Мохсен Шамлу и Тахмурас Джалали. Въз основа на анализа на езиковите нагласи на всеки от тях е направена класификация на съществуващите видове ирански езиков пуризм според няколко критерия: ориентация на интервенционистката насоченост (пуристичната субституция); таргетирани езикови равнища; цел. Идентифицирани са конкретни пуристични дискурси и най-висококачествените метафори, с които пуристите описват персийския език. Сравнението на възгледите на ранните пуристи и реформатори от XIX в. и на тези от XX в. ясно показва налична приемственост. Някои от позициите и аргументите в езиковия дебат от XIX в. остават валидни до края на разглеждания период. В това число

могат да бъдат споменати акцентът на пуристите върху писането на „чист персийски език“, т.е. прочистен от чуждици; начините за попълване и обновяване на речника на персийския език; идеите за реформа или пълна замяна на персийската азбука и дебатът относно нуждата от езикова академия. Същевременно дебатите през XX в. се доразвиват и обогатяват. Въпросите на езиковата реформа на книжовния персийски език са преплетени с много широк спектър от теми, дискутирани от пуристите, които са засегнати в тази глава. Тези теми обхващат най-общо: 1) лингвистични въпроси, свързани с историята и историческите контакти на персийския език с арабския; настоящи контакти със западноевропейските езици; словообразуване и възкресяване на отрял лексикален материал; въпроси на нормирането на персийския правопис; 2) съвременни въпроси на реалната езикова политика, включващи: вариращи оценки относно работата на езиковата академия, както и държавната регулация на езиковите практики в общността, като например, отношението на държавата към обществените практики да се именуват частни обекти с чуждестранни имена, както и новородените да се кръщават с такива; 3) откровено исторически теми, свързани главно с влиянието на исляма и арабската култура в Иран; 4) идеологически въпроси, засягащи радикалния национализъм на отделни автори и ксенофобските им предложения.

Част трета. Опозиция на езиковата реформа

Част трета от дисертацията е посветена на анализ на възгледите на консервативно настроени към езикова реформа ирански интелектуалци. Задачите са насочени към извеждане на основните черти на консервативния дискурс в периода 20-те – 70-те години на XX век. Същността на консервативното движение се откроява най-ясно чрез анализ на най-значимите коментирани езикови и извънезикови теми, и техните интерпретации в сравнителна перспектива с интерпретациите на пуристите. Анализът проследява зараждането, развитието и промените, настъпили в консервативния дискурс, в два периода: 1) до края на 40-те години на XX в. – обект на изследване в *Глава 6. Консерватори* и 2) 50-те – 70-те години – обект на изследване в *Глава 7. Умерени консерватори*. Така, от една страна, се показва съществуващата приемственост във възгледите на консерваторите от двата периода, а от друга – настъпилите трансформации. В *Глава 6* се разглеждат ключови публикации, представящи езиковите нагласи на първото поколение опозиционно настроени книжовници към езиковия пуризм и към дейностите на Първата академия. В следващата

Глава 7 се подлагат на анализ публикации, свидетелстващи за устойчивостта на консервативния дискурс, но и за плавния преход в нагласите на консерваторите към една по-умерена позиция към езиковата реформа, отразяваща социалнополитическите промени в периода 50-те – 70-те години.

Глава 6. Консерватори

В Глава 6 са представени нагласите на няколко видни фигури в интелектуалната, културната и политическата история на модерен Иран, притежаващи задълбочени познания в областта на класическата персийска литература и приемани се стожери на литературната традиция. Характерни за анализирания текстове на Сейед Хасан Тагизаде, Мохаммад Газвини, Вахид Дастгарди, Егбал Ащияни и Вахидзаде Дастгарди (Насим) са влечението към миналото и стремежът към опазване на високия стил на писане в съвременността. Сред основните им критики към процеса на развитие на персийския език в настоящето се открояват: непознаването на класическия литературен канон и непридържането към него; въвеждането на западноевропейски лексикални елементи и употребата на „чисто персийски“ думи от пуристите. За разлика от пуристите тази група интелектуалци не считат съвременния персийски за „дефектен“ и следователно нуждаещ се от реформиране. Те прилагат като аргумент твърдението, че класическите персийски поети са съумявали да изразят всичките си мисли именно на този език. Още повече консервативният дискурс поддържа тезата, че персийският далеч не може да се счита за изключение сред съвременните езици с наличието си на изобилие от чуждоезикова лексика (Рустаи 2006: 81). Западноевропейските езици са станали толкова „богати“, вследствие на смесването им с други езици, досущ както персийският е бил примесен с арабски елементи. В първа част от главата се разглеждат няколко текста, които представят езиковите теми, вълнували интелектуалците преди началото на официалната езикова реформа – основно състоянието на публицистичния език и настъпилия в него „хаос“. Във втора част от тази глава, покриваща най-активния период на езиковата реформа – 30-те години, са разгледани два текста, съдържащи ожесточена критика срещу езиковия пуризм на индивидуално ниво и несъгласието с методите на работа на Първата академия. В третата и последна част от главата са анализирани няколко знакови опозиционни текста от периода след абдикацията на Реза шах през 1941 г., когато политическият климат в страната се разведрява. Вследствие

на това силната цензура от предходното десетилетие отпада и така става възможна появата на силно критични мнения.

Глава 7. Умерени консерватори

В *Глава 7* се разглеждат развитието и трансформациите в консервативния дискурс от 50-те години до избухването на Ислямската революция. Проследява се преходът в опозиционните нагласи към езиковата реформа от крайно отрицание към по-умерена позиция, обусловена от настъпващите социолингвистични промени, вследствие на силното активизиране на езиковите контакти със западния свят и по-конкретно със САЩ, което води до бързо проникване на западноевропейска лексика в персийския език. В общественото съзнание именно този пласт лексика започва да се асоциира с новата голяма „заплаха“ за персийския език. Съвсем разбираемо в лицето на този „национален враг“ позициите между консерватори и реформатори започват плавно да се сближават. Същевременно в текстовете на отделни автори се наблюдава приемственост по отношение на по-ранната опозиция на архаизирация пуризм. В главата в хронологичен ред са разгледани публикации от периода на 50-те години, когато след ожесточените критики от 40-те години, в езиковите дебати настъпва временно затишие. В такъв смисъл периодът на 50-те години е преходен за езиковите дебати и разделя първите три десетилетия от съществуването на династията Пахлави от последните две предреволюционни десетилетия. Въпреки това, анализиранияте две критични статии показват, че недоволството от институционалните и индивидуални опити за езикова промяна все още не е изчезнало. След като през 50-те години интересът към езиковата академия търпи спад, през следващите две десетилетия дискусиата за нуждата от езиков регулатор на персийския език като средоточие на националните усилия за отпор срещу чуждата лексика постепенно е подновена и то в контекста на дебатите за „опазване“ на персийския език. Наред с изброяването на „погрешните“ методи на работа на Първата академия се появяват нетрадиционни предложения като например това за учредяване на обща за всички персоезични страни академия, която да регулира езиковите процеси с цел да се избегне твърде рязка езикова дивергенция между вариантите на персийския в различните страни. Езиковите дебати от 70-те години се състоят в период, в които функционира Втората езикова академия. Въпреки че се появяват критични към работата ѝ текстове, като цяло консервативното течение набляга основно върху

съвременните предизвикателства на персийския в лицето на навлизащата западноевропейска лексика, с което дискурсите на консерватори и пуристи се сближават.

III. Заключение

Направеният анализ в отделните части и глави на дисертацията позволява да се достигне до синтез на информацията за институционалната езикова реформа и на дейностите на пуристи и консерватори по десетилетия, вследствие на което могат да се направят някои заключения относно най-същностните характеристики на развитието на движението за езикова реформа в диахрония.

Движението за езикова реформа на персийския език се заражда през XIX век. В течение на XX век постепенно се конструира и реконструира в диалогичен режим между езикови пуристи и консерватори. Най-ярко то се проявява под формата на езикови дебати сред интелектуалния елит относно социално приемливото естество на книжовната норма. Общественото напрежение по спорните въпроси води до избистряне на държавна езикова политика, за чието прилагане през 1935 г. се учредява специална институция, призвана да регулира книжовния език.

Сравнението между институционалната езикова реформа с дейностите на пуристи и консерватори през първите две десетилетия на XX век доказва, че официалната езикова политика по отношение на персийския език е насочена главно към лексикалния корпус, като тази тенденция се запазва непроменена до края на 70-те години и се превръща в нейна най-същностна черта. Като цяло в нито един период реформата на азбуката не е приоритетна за официалната езикова политика. Това обстоятелство обаче далеч не е валидно за интелектуалния елит на страната.

Реформа на азбуката

Още от XIX век въпросите на персийската азбука вълнуват силно обществеността, като в определени периоди, най-вече до 40-те години, движението за реформа или направо замяна на азбуката е изключително динамично. Тази динамика, от своя страна, се обуславя от вътрешни и външни фактори, свързани най-общо с осмислянето на въпросите на „прогреса“ и „изостаналостта“ на иранското общество в сравнение с други контексти – на първо място западния, но не само. Провеждащите се кампании по латинизация на езиците в СССР и в Република Турция през третото десетилетие на XX в. оказват влияние върху идеите за персийската азбука. Като най-характерна черта на движението за реформа на азбуката се откроява дискурсът на реформатори и пуристи, интерпретиращи проблемите на социалноикономическото развитие на страната като причинени от сложната персийска

азбука. Без да бъде експлицитно артикулирана, роля тук изиграва и съществуващата нагласа сред реформаторите за символната функция на арабската писменост като неразривна връзка с традицията, която трябва да бъде „скъсана“, с цел се върви по пътя на модернизацията. За тях модификацията или директната замяна на писмеността с някоя по-лесна такава би довело до бързо ограмотяване на населението. В опит за решаване на този проблем многобройни книжовници създават предложения и проекти за нови азбуки за персийския, вариращи от модифицирана арабица и латиница, до „възкресяване“ на древноиранска писменост. Други настояват, че трябва да се промени не азбуката, а методиката на преподаването ѝ. Макар че като цяло след 40-те години решенията за проблемите на персийската азбука спират да се търсят в нейната замяна и се преминава към нейното нормиране, то и до днес идеите за замяна на арабското писмо продължават да имат своите застъпници. Развитието на тези идеи би могло да се превърне в обект на бъдещо проучване.

Лексикална реформа през първите две десетилетия на XX век

Проучването на езиковата реформа в областта на лексиката показва, че на институционално ниво ранното словотворчество от първите две десетилетия на XX век е изцяло ориентирано към създаване на местни еквиваленти за новонавлизащите западни реалии. В този процес антагонистки настроения срещу арабската и турската лексика, характерни за по-късния период не се наблюдават, а точно обратното, този лексикален пласт често се използва като „строителен материал“ в персийското терминотворчество. Не така обаче стои въпросът за пуристи и консерватори. Предходни изследвания като това на Садрина (2008), Садеги (2001) и Сухоруков (2013а) датират появата на идеята за писане на „чист“ персийски език в ранен период на развитие на новоперсийския език. Същевременно настоящото изследване на езиковия пуризм разглежда дейността на няколко ранни пуристи от XIX век и първите десетилетия на XX век. Анализът показва, че още от този ранен период на индивидуално ниво, за разлика от на институционално, пуристичната тенденция срещу арабската лексика е много силна. Паралелно се наблюдават критични коментари срещу навлизането на неологизми с арабски произход, създадени в Османската империя.

Лексикална реформа през 20-те и 30-те години

Първите сериозни реформи в езика от 20-те години са част от проекта на Реза шах за изграждане на модерна национална държава. Началото на същинската лексикална реформа започва успоредно със създаването на модерна армия, за посрещането на чиито

терминологични нужди се образуват местни неологизми. Анализът на лексикалната продукция на военните, както и на редица заповеди и закони, целящи въвеждане на повече чисто персийски и ирански основи в лексикалната система, показва, че тенденциите в езиковото строителство през 20-те и 30-те години постепенно се радикализират. С консолидирането на режима на Реза шах все повече като единствен „строителен елемент“ се приемат „чисто“ персийски думи, а обект на прочистване става не само западноевропейската, но и арабската, и турска лексика. Езиковата реформа постепенно добива вид на езиков пуризм с *архаизиращ* характер.

Започналият още през XIX век езиков дебат относно нуждата от централна езикова академия, или пък липсата на такава, продължава да е витален и през първите три десетилетия на XX век. Идеята частично се реализира през 1903 г. под формата на Академично дружество, което обаче не просъществува дълго. Отделни интелектуалци също се застъпват за институция, която да регулира процесите в лексиката. Бурните процеси на навлизане на западни думи през 20-те и 30-те години, както и проявяващата се реакция срещу това, под формата на безразборно въвеждане на авторови неологизми, затвърждава убеждението, че централна езикова академия трябва да съществува.

Дейностите по прочистване и попълване на лексикалния корпус на Първата академия могат да се опишат като умерени. Това обстоятелство е резултат основно от влиянието на първите ѝ трима председатели. Тяхната междинна позиция между крайни пуристи и опозиция проправят пътя към балансирано въвеждане на персийски неологизми, които до известна степен успешно се интегрират в конкретни сфери. Въпреки стремежа на Реза шах към по-радикални мерки, и набиращата обществена популярност на радикални езикови пуристи, които така или иначе не стават нейни членове, Академията остава умерена в действията си. След абдикирането на Реза шах през 1941 г., когато се усеща разведряване на политическата ситуация, консервативно настроени към езиковата реформа интелектуалци отправят ожесточена критика срещу езиковата институция и езиковите пуристи. На свой ред последните критикуват Академията поради недостатъчно решителните мерки по прочистване на езика и успоредно с това консерваторите – поради категоричния им отказ от езикова реформа. Така 30-те и 40-те години се характеризират с един напрегнат климат на езикови полемики, който достига до своята естествена кулминация в края на 40-те години. Ключовата реч *Необходимостта от опазване на*

мелодичния персийски език от 1947 г. провокира остри реакции сред реформаторски настроените интелектуалци. Речта и последващият я дебат са пълни с имплицитни и експлицитни интертекстуални връзки към други текстове и са изключително показателни за дискурсивните стратегии на двете направления, както и за най-основните разделителни линии между езикови реформатори и консерватори. Още повече, текстовете, публикувани като част от дебата, показват в най-ярка светлина диалогичната същност на движението, като същевременно резюмират голяма част от казаното през предходните десетилетия по начин, който ги превръща в логичен завършек на един период в езиковите спорове. Дебатът най-общо се върти около рецепцията на древноиранското наследство в съвременен Иран, показателен за архаизиращата тенденция на пуристите и за силния отпор на опозицията. Дебатите от 40-те години се изчерпват и това води до относително затишие в езиковата реформа през 50-те години. Институционалната реформа в периода 40-те – 60-те години се ограничава до дейността на отделни словотворчески дружества, които обаче не успяват да създадат достатъчно много местна лексика за нуждите на научно-техническия прогрес. Чак през 60-те години дискусиите са подновени, и то поради предпоставки, обусловени от обективно лингвистичните последици от социалнополитически променената ситуация в страната. Протичащите процеси на модернизация и уестърнизация, съпътствани със засилване на контактите със Запада, водят до стабилно навлизане на западноевропейски заемки. Чуждестранното вмешателство постепенно провокира силни антизападни настроения, а западноевропейската лексика все по-осезаемо се асоциира с културната инвазия на Запада. Това обстоятелство буди обосновани притеснения за бъдещето на персийския език сред всички сегменти на обществото.

Втората академия

В такъв контекст Втората академия се заема със задачата да попълва и обогатява научно-терминологичния апарат на персийския. Словотворческите методи на работа на Втората академия се отличават от тези на Първата с това, че се отдава предпочитание на създаването на нови думи и в по-малка степен на възкресяването на архаизми и историзми. Развитието на езиковедските изследвания върху древно- и средноиранските езици позволява откриването на изконно ирански лексикален материал и активното му използване в образуването на нови думи. Тази ориентация към древността е обусловена от националистическите възгледи на активните в словотворчеството. В периода на 60-те и 70-

те години се наблюдава преплитане между представителите на езиковия пуризм и тези на институционалната езикова реформа, за разлика от периода на 30-те години, когато председатели и членове на Първата академия са предимно интелектуалци с умерени реформаторски нагласи. Друга съществена отлика между дейностите на двете академии, отново обусловена от натрупания капацитет в езиковедската наука, е това, че дейностите на Втората академия включват по-всеобхватно изследване на персийския език и неговата книжовна традиция, както и проучването на езиковото многообразие в страната.

Приемственост в дискурсите на двете движения

Анализът на текстовете на пуристи и консерватори свидетелства за елементи на приемственост в диахронен план в дискурсите на двете течения. За консерваторите „вътрешните врагове“ на персийския продължават да бъдат пуристите и частично Първата академия. Залогът за тях е твърде голям – скъсване с езика на класическата литература чрез въвеждане на твърде радикални промени, било то под формата на чуждици или на местни неологизми, с които да се замени арабският пласт лексика. В такъв смисъл обект на ожесточената критика за тях продължава да е архаизиращият пуризм. От друга страна, през целия разглеждан период за пуристите освен западноевропейската лексика твърде проблемна остава съществуващата арабска лексика. Макар процесът на заемане от арабски да е отдавна приключил, и Първата академия до голяма степен да е заменила съществен брой арабски думи с местни еквиваленти, отделни езикови пуристи все още продължават да настояват за пълното им премахване. Така през 70-те години единични пуристи издават речници с изконно персийски думи с цел да подпомогнат всички, желаещи да пишат на „чист персийски“, несъдържащ чужда лексика. Интересно е, че тези дейности се извършват паралелно с дейностите на Втората академия. Сред крайните националисти и пуристи се наблюдава появата на нова стратегия – те аргументират позицията, че голяма част от арабската лексика е всъщност изконно персийска, навлязла и обогатила езика в период на бурен обществено-културен напредък, а след това отново завърнала се в персийския. Тази стратегия позволява да бъде легитимирано присъствието на определен пласт арабски думи и по този начин да се избегне прочистването на всички арабизми.

Видове пуризм

Езиковият пуризм е важен съставен елемент, съпътстващ езиковото развитие на книжовния персийски в периода 20-те – 70-те години, който през различните десетилетия

се проявява с различна честота и интензивност. Анализът на този феномен в дисертацията ни позволи да проследим хронологията на развитието му в дихотомична връзка с тази на опозицията и същевременно – във взаимовръзката му с официалната езикова политика. От друга страна, анализът ни позволи да открием най-основните видове ирански пуризм, проявени в седемдесетгодишен период, следвайки предложените класификации в научната литература според три критерия: първо, **според езиковото равнище**, второ **според ориентация на пуристичната интервенция** (или още пуристичната субституция), и трето, **според целта**.

В научна литература традиционно се акцентира върху *лексикалния пуризм*, който категорично е преобладаващ и в иранския случай, но настоящият анализ откроява съществуването и на други видове пуризм според засегнатото езиково равнище – *фонетичен, ортографски и морфологичен пуризм*. *Лексикалният пуризм* в Иран сам по себе си се характеризира с наличие на три преобладаващи подхода, които са характерни както за работата на езиковите институции, така и за работата на отделните пуристи: 1) намиране и възкресяване на архаизми от стари персийски речници; 2) използване на изконно персийски словообразователни модели за създаване на нови думи; 3) въвеждане в употреба на думи от персийските териториални диалекти, както и от други ирански езици. Вследствие на това разграничаване на пуристичната субституция *лексикалният пуризм* би могъл да се охарактеризира като *архаизиращ* (в първия и втория случай) и *етнографски* (в третия). *Архаизиращият лексикален пуризм* е предпочитан подход при реформата на лексиката още от XIX век и се развива бурно чак до 70-те години на XX век. *Архаизиращият морфологичен пуризм* също е засвидетелстван в текстовете на някои от разглежданите интелектуалци. Той има няколко различни проявления, но най-ярко различим е в монографията за чистия език на Ахмад Касрави, където е предложена цялостна реформа на глаголната система на персийския език.

Пуристичните дейности засягат и други равнища на езика освен лексиката. Анализът на текстовете доказва наличие на *фонетичен* и *ортографски пуризм*. В част от разглежданите случаи се оказва, че тези два вида пуризм са взаимно обусловени. В пуристкото съзнание някои букви от персийската азбука се асоциират с определени арабски звукове и очаквано стават силно нежелани. Освен това наличието на няколко различни арабски букви, обозначаващи един и същи звук, е естествена предпоставка за появата на

ортографски пуризм. Проявления на *фонетико-ортографския пуризм* намираме в развихрилия се дебат относно правописа на наименованието на иранската столица, в произношението на ендонима за персийския език с оригиналната му средноперсийска форма *nārsi*, вместо със съвременната арабизирана форма *fārsi*, в редакторската политика на списание *Андише ва хонар* при употребата на фонетичния, а не на историческия принцип на изписване на някои думи, в промяната на личното и фамилно име на Мохаммад Могаддам и други. Така *ортографският пуризм* може да се раздели на такъв, насочен към цялата графична система и на такъв, насочен към конкретни букви. През първите няколко десетилетия на ХХ в. е характерен първият вид. През втората половина на века еуфорията по замяна на азбуката затихва и се преминава към методи, насочени към нормирането ѝ.

Според целите си иранският пуризм за периода може да се окачестви и като *реформаторски, педагогически и защитен*, като първите два са тясно свързани помежду си. Те са ориентирани към решаване въпросите на бъдещото развитие на езика и страната. *Педагогическият пуризм* е част от усилието за образование на населението, докато *реформаторският пуризм* цели да развие функционалните стилове на книжовния персийски език и да го превърне в съвременен език на науката. *Защитният пуризм* представя усилието езикът да бъде опазен от външни и вътрешни влияния. Антиарабската, а на по-късен етап и антизападната насоченост на пуристите, също определя облика на иранския пуризм като *защитен*. В същото време опозицията на консерваторите срещу вътрешните влияния, т.е. срещу дейностите на самите ирански пуристи, също би могъл да се окачестви като *защитен пуризм*.

Пуристични дискурси

Всички четири типа пуристични дискурса, описани от Лагнер и Несе (2014) – *структурен, идеологически, педагогически и металингвистичен* – присъстват в текстовете на иранските пуристи, като същевременно се преплитат. *Структурният и идеологическият дискурси* са особено тясно свързани. Те се изразяват най-общо в пуристките нагласи към системата на персийския език, като притежавала в миналото напълно балансирана система, но която поради чуждите заемки днес е повредена и застрашена от разпад. В бъдеще тази система би могла отново да достигне състояние на баланс, стига да се предприемат работещи мерки по реформиране и опазване на езика. Тези пуристични дискурси представят персийския като изключителен език, с дълбока древност, велика история и генеалогична чистота. Акцентира

се върху символната оценка на персийския език като „типичен представител“ на арийските езици и изначално различен от арабския като „типичен представител“ на семитските езици. *Металингвистичният дискурс* е критика към иранците, следващи модни тенденции и използващи чужди езици вместо собствения си. Основна черта на този дискурс е наличието на две дискурсивни стратегии. Едната е насочена към миналото и критикува онези иранци, които предпочитат да пишат на арабски, или пък употребяват многобройни арабизми в стремежа си да впечатляват с ерудиция. Другата е свързана с критиката към позападнените иранци като проводник на масово навлизащата западноевропейска лексика в периода между 50-те – 70-те години на XX век.

Метафорично описание на персийския език

Движението за реформа на персийския език може да бъде охарактеризирано и въз основа на езиковите изрази и сравнения, чрез които е представено състоянието на езика и процесите, настъпващи в него. Метафоричните описания са част от начина, по който самите автори осмислят социолингвистичните феномени. Метафорите могат да служат като средство за убеждаване в правотата на нечия позиция, като средство за консолидиране около конкретна идея и мобилизиране в посока нейното реализиране. Анализът на образния език особено в контекста на иранското общество, в което поезията е на особена почит, е изключително значим фактор за разбирането на дискурсите за езика на различните течения в езиковата реформа. Този анализ показва, че употребата на образен език при консерватори и пуристи в едни случаи се разминава, а в други съвпада.

При пуристите метафорите са много по-ограничени и това е естествено следствие от приоритета, поставян върху комуникативната функция на езика. Реформаторите от 30-те и 40-те години на XX век са рационалисти, повлияни от идеите за универсален език, който по своята същност е максимално опростен и недвусмислен, и цели да изпълнява ролята на *лингва франка*. Този дискурс за езика еволюира през 60-те и 70-те години, когато превръщането на персийския в „съвременен език на науката“ става приоритет за активните в езиковата политика. В такъв смисъл е обяснимо, че езиковите реформатори отдават първостепенно значение на семантичната проницаемост при използваните думи, но в същото време и при тях се наблюдава използване на метафорично описание на езика. Най-стабилно през целия анализиран период за тях остава описанието на езика с метафори от лексико-семантичното поле на растителния свят като „градина“, „дърво“, „гора“, „клон“,

„корен“. Характерно за тях е описанието на прекъсването на езиковата приемственост на съвременния персийски с древно- и средноперсийската епоха с метафората за „отсичането на корена с брадва“. Виновник за това прекъсване, според тях, са арабските езикови елементи в персийския. При консерваторите положението е обратното. Макар при тях също спорадично да срещаме метафората за „отсичането на корена с брадва“, референцията там е към прекъсване на приемствеността с езика на класическата персийска литература. Тези разминаващи се дефиниции за „изконната“ форма на персийския език, с която трябва да се търси приемственост, са продукт на двата идеологически модела: единият, целящ завръщане към предислямския ирански цивилизационен модел, а другият – приемственост с елементи от ирано-мюсюлманската цивилизация.

Употребата на метафори при консерваторите показва ясна индикация за желанието за литературна приемственост с класическото литературно наследство. Силно метафоричният език е характерен за класическата персийска поезия, от която консервативните интелектуалци са изключително повлияни, и на която се стремят да подражават. Според тях кодификацията на съвременния персийски език трябва да стъпва върху „езика на Саади и Хафез“, друга тяхна високочестотно използвана метафора. Употребата на богат образен език у тях може да се интерпретира и като изпълняваща функция за заобикаляне на държавната цензура, особено по отношение на критични към официалната езикова политика текстове. Анализът на метафорите при консерваторите сочи, че за тях най-стабилните езикови репрезентации на персийския и състоянието му се заемат от сферата на войната и отбраната като „защита“, „опазване“, „нападение“, „атака“, „опасност“. С оглед на все по-осъзнатата външна заплаха за персийския в лицето на навлизащата западноевропейска лексика от средата на XX в., постепенно тези метафори започват да се използват и от пуристите. Общи и за двете групи стават описанията на персийския с лексеми от медицинската сфера, като например езикът е „болен“, „заразен“.

Сближаването в метафоричното описание на езика между двата лагера е симптоматично за това, че в предреволюционния период в иранското общество протичат по-всеобхватни обществено-политически процеси, вследствие на които народът масово се обединява в общонационална кауза за опазване от врага в лицето на Запада и на Шаха. Така в социолингвистичен план отпорът на различните течения срещу навлизащата

западноевропейска лексика се вписва в общата атмосфера на опълчение срещу културната инвазия на Запада.

Като генерален извод от изследването може да се посочи, че от началото на XX век динамиката на институционалната езикова реформа постепенно се променя. Върви се от дейности, мотивирани предимно от стремеж към намиране на решения за терминологичната недостатъчност на персийския, лишени от каквито и да било идеологически пристрастия, към засилване на езиковия пуризъм с националистическа обаяност. Този процес се развива с известни прекъсвания, като в течение на века умерените и консервативни обществени гласове изиграват балансираща роля в официалните словотворчески дейности, но в края на разглеждания период – 70-те години – крайният езиков пуризъм постига доминация в официалната политика. Опозиционните гласове срещу езиковото прочистване продължават да съществуват, но до голяма степен са заглушени. Наблюдава се обединяване на пуристките и консервативните нагласи в общонационалната кауза за опазване на езика от външния враг. Тези процеси имат своето логично обяснение в променената социалнополитическа ситуация в страната, характеризираща се с нарастването на антизападните настроения, довели до победата на Ислямската революция.

IV. Приносни моменти

- Направен е детайлен преглед на движението за езикова реформа, като по десетилетия са изведени характеристиките на институционалната езикова реформа. Проследени са елементите, свидетелстващи за приемственост и промяна в дискурсите на езикови пуристи и консерватори в течение на XX век, и същевременно двете течения са сравнени помежду им.
- Идентифицирани са конкретните прояви на иранския езиков пуризм и са типологизирани според съществуващите класификации в научната литература.
- Направена е класификация на научната литература по темата на дисертацията, разделяща изследванията според подхода на различните изследователи на езиковата реформа (социолингвистични изследвания, интелектуална история, комбиниран подход) и според иранистичната школа.
- Изготвена е авторова методика за анализ на корпуса от текстове, включваща разнообразен аналитичен инструментариум от сферата на теорията на езиковия пуризм, анализ на дискурса, литературната критика и словообразователния анализ.
- Идентифицирани и анализирани са неизследвани досега текстове на ирански интелектуалци и книжовници, изиграли ключова роля в интелектуалната история на страната и са направени преводи на най-съществените моменти от тях. Тези текстове в много голяма степен са показателни не само за въпросите на езиковата регулация, но и за това как като цяло интелектуалният елит осмисля сложните проблеми на модернизацията и прогреса на иранското общество през XX век.
- Идентифицирани са най-висококачествените метафорични описания на персийския език по направления и са открити сходствата и разликите помежду им.

V. Цитирана литература

1. Ардакани 2008:

اردکائی، نگار داوری. سره گرایبی زبانی. انتشارات هرمس، ۱۳۸۷.

2. Колева-Иванова 2019: Колева-Иванова, Камелия. *Българският пуризъм от Освобождението до Втората световна война (1878 – 1939 г.)*. Шумен: Издателство „Еп. Константин Преславски“, 2019.

3. Лангер & Несе 2014: Langer, Nils, Agnete Nesse 2012. Linguistic Purism – In: *The Handbook of Historical Sociolinguistics*. (Ed. by Juan M. Hernandez-Campoy and Juan C. Conde-Silvestre). Chichester–West Sussex: Wiley Blackwell, 2014, 607–625.

4. Николова 2015: Николова, Надка. *Пуризъмът в епохата на Българското възрождение*. Шумен: Издателство „Еп. Константин Преславски“, 2015.

5. Рипка 1968: Rypka, Jan. *History of Iranian literature*. Dordrecht: Reidel, 1968.

6. Рустаи 2006:

روستایی، محسن. تاریخ نخستین فرهنگستان ایران به روایت اسناد همراه با واژه‌های مصوب و گم‌شده فرهنگستان (۱۳۱۴ – ۱۳۲۰ ش). تهران: نشر نی، ۱۳۸۵.

7. Садеги 2001: Sadeghi, Ali Ashraf. Language Planning in Iran: A Historical Review. *International Journal of the Sociology of Language* 148 (2001): 19–30.

8. Садриния 2008:

صدری نیا، باقر. پیشینه تاریخی و مبانی نظری سره نویسی. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه خوارزمی. سال ۱۳۸۸، دوره ۱۷، شماره ۶۵ (ص. ۹۹ - ۱۲۷).

9. Сухоруков 2013a: Сухоруков, Алексей Н. „Элементы раннего языкового пуризма в Иране (до сер. 19 в.)“. *Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского. Филологические науки* 26 (65), (1-1), (2013): 411–418.

10. Томас 1991: Thomas, George. *Linguistic Purism*. Longman, 1991.

VI. Публикации по темата на дисертацията

- Божова, Илияна. Иранският езиков пуризм на династията Пахлави (1925 – 1941). В: *Четиринадесета конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от Факултета по класически и нови филологии*. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2017, 93-99.
- Божова, Илияна. Движение за реформа на персийската азбука в Иран (средата на 19. – средата на 20. век). В: *Съвременни методи и методики за научни изследвания*. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2018, 170-180.
- Божова, Илияна. Дебати за влиянието на арабския език върху персийския: краен пуризм, умерен реформизъм, консерватизъм. В: *Норма, промяна и сакралност в арабския език и ислямската култура*. Състав. Тодоров, Виктор, Евстатиева, Галина, Евстатиев, Симеон. [Под печат]
- Божова, Илияна. Чуждоезикова политика в иранската образователна система през 21. век. В: *Осемнадесета научна конференция на нехабилитираните преподаватели и докторантите от Факултета по класически и нови филологии*, 2022, 273-284, ISSN:2738-8158
- Bozhova, Iliyana. Language Contacts between Persian and French, Russian and English: Lexical Borrowings. In: *Proceedings of International Conference Iran and Europe in the Mirror of History: Past, Present and Future*. Tehran, Allameh Tabatabai University, 2016, 185-207.
- Bozhova, Iliyana. Language Reform in Iran: Literature Review of Soviet Publications. In: *Proceedings of First International Conference “Iranian Studies in the World” 2019*. [In press]